

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

CONCEPTUAL APPROACHES TO THE FINANCE RESISTIBILITY OF THE ENTERPRISE ESTIMATION

У праці проаналізовано та узагальнено світовий та вітчизняний досвід щодо визначення фінансової стійкості підприємства, вивчено систему факторів впливу на формування фінансової стійкості та сформовано підхід до визначення та забезпечення фінансової стійкості підприємства в сучасних умовах мінливого ринкового середовища.

В работе проанализировано и обобщено мировой и отечественный опыт относительно определения финансовой стойкости предприятия, изучена система факторов, влияющих на формирование финансовой стойкости и сформирован подход к определению и обеспечению финансовой стойкости предприятия в современных условиях непостоянной рыночной среды.

This article analyzes and summarizes the world's and domestic's experience of a definition the essence of a financial stability of the enterprise, examines the system of factors influencing the formation of financial stability and formed the approach to defining and securing the financial stability of companies in a volatile market today.

Ключові слова: фінансова стійкість, стратегічна стійкість, фактори впливу на фінансову стійкість підприємства, фінансові ресурси підприємства.

Вступ. За сучасних умов стабільність позицій підприємства на ринках, позитивна динаміка фінансово-економічних результатів, діловий успіх багато в чому визначаються ступенем його адаптації до динамічних змін зовнішнього та внутрішнього середовища, для якого характерним є дефіцит релевантної інформації, ризикованість здійснення господарських операцій, нестабільність політичної та економічної ситуації в країні, тощо. Тому забезпечення стійкості розвитку підприємства є одним із пріоритетних стратегічних завдань.

Більшість науковців наголошує, що фінансова стійкість – це головний компонент стійкості розвитку підприємства, основа стабільної роботи в ринкових умовах, що може забезпечити ряд переваг порівняно з іншими підприємствами при залученні інвестиційних ресурсів, професійних кадрів, освоєнні нових ринків [1, 2]. Основні аспекти визначення та аналізу фінансової стійкості підприємства досліджувались зарубіжними науковцями, серед яких Е. Альтман, Е.Дж. Долан, Дж. К. Ван Хорн, І. Бланк, В.В. Іванов, Є.І. Уткін та ін.

Широке коло питань щодо управління фінансовою стійкістю підприємства та розроблення підходів до оцінки фінансової безпеки розкрито в працях вітчизняних науковців, серед яких О.І. Барановський, В.О. Василенко, О.Д. Заруба, А.М. Поддєрьогін, С.В. Мішина, Г.В. Савицька та ін.

Із зазначеної проблеми розроблено низку теоретичних і методичних підходів до трактувань сутності та критеріїв оцінювання фінансової стійкості підприємств, але, на жаль, ряд питань залишається відкритими, наявна дискусія серед науковців та неоднозначність підходів і трактувань, об'єктивно існуюча невизначеність ринкового середовища та породжувані нею різнопланові ризики обумовлюють актуальність проведення подальших досліджень та пошуку нових способів вирішення поставленої проблеми.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення та розвиток теоретичних підходів до визначення фінансової стійкості підприємства із врахуванням сукупності сучасних факторів впливу на результати діяльності підприємств.

Об'єктом дослідження вибрано процес забезпечення фінансової стійкості підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні підходи щодо визначення складу фінансової стійкості підприємства.

Методологія. Методологічна основа дослідження – системний підхід, системно-структурний аналіз, порівняльний аналіз та синтез. Фінансову стійкість підприємства визначено із застосуванням діалектичного підходу та логічного узагальнення.

Результати дослідження. Сучасний етап розвитку підприємства характеризується негативним впливом значної кількості чинників, серед яких нестабільність податкового і регуляторного законодавства, інфляційні процеси, недоступність кредитних ресурсів, посилення конкуренції, невизначеність та низький рівень капіталізації фондового ринку, низький рівень інноваційної активності та багато інших. Недопущення або подолання негативного впливу таких чинників є основою стратегії розвитку підприємства.

Фінансова стійкість підприємства – це комплексна, багатфакторна категорія, що відображає відтворювальний процес і перебуває під впливом різноманітних фінансово-економічних процесів. Дана категорія характеризує економічні відносини, через які відбувається соціально-економічний розвиток підприємства. Комплексність категорії фінансової стійкості суб'єктів господарювання полягає у відображенні в ній рівня фінансового стану та фінансових результатів підприємства, його здатності виконувати свої зобов'язання та забезпечувати подальший розвиток при збереженні кредито- та платоспроможності і відносній незалежності від змін внутрішніх та зовнішніх чинників [3].

Фінансова стійкість підприємств вивчається українськими вченими переважно в контексті загрози банкрутства підприємств. Більшість розробок

присвячена пошукам внутрішніх джерел забезпечення фінансової стійкості підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Існуючі підходи до визначення фінансової стійкості підприємства[1–4]

Автор	Дискусійні положення	Визначення фінансової стійкості
Крухмаль О.В.	Розглядається тільки з позиції впливу зовнішніх факторів	Передбачає здатність системи протистояти зовнішнім факторам впливу
Барановський О.І.		Властивість системи повертатися до стану рівноваги після припинення впливу факторів, що вивели її з цього стану
Центральний банк ПАР		Відсутність макроекономічних втрат від шоків, діючих на систему фінансового обміну між суб'єктами господарювання
НБУ		Такий стан динамічної фінансової системи, за якого вплив будь-яких шоків не заважає їй забезпечувати ефективний перерозподіл фінансових ресурсів та забезпечує абсорбцію (амортизацію) шоків
Великий економічний словник	Фінансова стабільність є більш узагальнюючим показником ніж фінансова стійкість	Стабільність фінансового положення, що виражається у збалансованості фінансів, достатній ліквідності активів, наявності необхідних резервів
Ковальчук М.		Стан активів і пасивів підприємства, який дає змогу вільно розпоряджатися власним капіталом, грошовими коштами та їх еквівалентами, ефективно використовувати всі ресурси
Мамонтова Н.		Економічний стан підприємства, за якого забезпечується стабільна фінансова діяльність, постійне перевищення доходів над витратами, вільний обіг грошових коштів, ефективне управління фінансовими ресурсами, безперервний процес виробництва і реалізації продукції, розширення та оновлення виробництва
Ковальов В., Майор О., Максимів Л., Савчук О., Волкова О. та ін.	Фінансову стійкість підприємства ототожнюють із його платоспроможністю та рентабельністю	Одна з найважливіших характеристик фінансового стану
Загородній А., Ізмайлова К., Кіндрацька Г., Білик М., Старостенко Г., Мірко Н.		Ототожнюють фінансову стійкість із фінансовою стабільністю
Гіляровська Л., Міністерство економіки України (від 19 січня 2006 року № 14)		цілеспрямована риса фінансового аналізу
Міністерство фінансів України (від 26.01.		Ототожнюють фінансову стійкість із платоспроможністю

2001 року N 49/121), Аудиторська палата України (від 23.02. 2001 р. N99.)		
Цал-Цалко Ю.		Це стан активів підприємства, що гарантує йому достатню платоспроможність
М.Я. Коробов [3, с.354]		«... фінансова стійкість формується під впливом рентабельності діяльності. Якщо підприємство збиткове, малорентабельне, якщо величина прибутку падає, говорити про задовільний фінансовий стан, фінансову стійкість не доводиться...»
Савицька Г.	Фінансову стійкість пов'язують зі станом фінансових ресурсів	Здатність суб'єкта господарювання функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у зовнішньому і внутрішньому середовищі, яке змінюється; що гарантує його постійну платоспроможність та інвестиційну привабливість в межах припустимого рівня ризику
Ковальов А., Привалов В.	Не доцільно ототожнювати фінансову стійкість із фінансовою незалежністю	Це фінансова незалежність підприємства, тобто здатність маневрувати власними коштами, достатня фінансова забезпеченість безперервного процесу діяльності
Центральна спілка споживчих товариств України (від 07.06 р.)		Характеризується забезпеченістю підприємства власним капіталом, його розміщенням і використанням
Козак В., Козак Г., Чечевіцина Л., Чуєв І.		Співвідношення вартості матеріальних оборотних засобів і величини власних та позикових джерел
Фролова Т.		Забезпеченість запасів і витрат різними видами джерел фінансування
Ковальов В.		Здатність підприємства відповідати за своїми довгостроковими фінансовими зобов'язаннями
Абрютіна М., Крейніна М.		Стабільність фінансового стану підприємства, що забезпечується достатньою часткою власного капіталу в складі джерел фінансування
Павловська О., Фролова Т.	Суть фінансової стійкості розкривається частково, з позиції її певних показників	Відображення стабільного перевищення доходів над витратами, забезпечує вільне маневрування грошовими коштами підприємства та завдяки ефективному їх використанню сприяє безперервному процесу виробництва і реалізації продукції

Деякі вчені, і насамперед це стосується іноземних вчених, не вживають взагалі термін «фінансова стійкість», а застосовують поняття – заборгованість (Б. Колапс), леверидж – (залучення коштів) як співвідношення між зобов'язаннями та власним капіталом (Т.Р. Карлін, А.Р. Макмін); фінансовий «важіль» (борговий потенціал компанії) як показник відношення позикового капіталу до власного капіталу (Роберт С. Хігінс); боргове навантаження (П.

Етріл, Е. Маклейні); структура сукупного капіталу (А.І. Чопозова, І.А. Демченко [2]).

Отже, в управлінні фінансовою стійкістю мова, в першу чергу, йде про аналіз структури пасиву балансу або джерел фінансування діяльності суб'єкта господарювання, але поняття фінансової стійкості є набагато ширшим ніж просто заборгованість. Недостатньо дослідженими залишаються проблеми впливу ризиків, особливо, фінансових на забезпечення фінансової стійкості підприємства, що, безумовно, є стратегічним важелем управління підприємством. Отже, особливе значення в сучасних умовах повинно приділятися забезпеченню фінансової стійкості, що можливо за умов впровадження стратегічних підходів до управління підприємством.

Поняття «стратегічна стійкість» глибше розкриває здатність підприємства не тільки зберігати поточну економічну стійкість за наявності дестабілізуючих факторів, але й досягати стратегічних цілей розвитку [5]. Отже, фінансова стійкість як одна з найважливіших складових стратегічної стійкості підприємства має відображати у своїх визначальних характеристиках такі положення:

1) здатність підприємства зберігати свою цілісність, досягати місії та поставлених цілей, функціонувати в заданому режимі при різних внутрішніх і зовнішніх впливах, зберігаючи свою цілісність та гармонічний розвиток;

2) здатність фінансової системи підприємства не відхилятися від свого стану (статистичного або динамічного) при різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливах за рахунок ефективного формування і використання фінансових механізмів;

3) результат реалізації здатності підприємства створювати, розвивати та зберігати довгий час конкурентні переваги на конкретному ринку покупця в умовах прискореного науково-технічного та технологічного прогресу;

4) забезпечення рентабельної виробничо-комерційної діяльності за рахунок підвищення ефективності використання фінансових ресурсів.

Отже, фінансова стійкість – це динамічне, комплексне, складне і багатогранне поняття, що потребує зваженого підходу до визначення напрямів її забезпечення. Під забезпеченням фінансової стійкості підприємства слід розуміти розроблення комплексу заходів та формування фінансово-економічного механізму їх реалізації, спрямованих на досягнення підприємством стратегічних цілей і подальший розвиток в умовах постійного впливу зовнішніх та внутрішніх факторів [6].

Фінансова стійкість підприємства формується під впливом багатьох зовнішніх (соціально-економічна та політична стабільність в країні; рівень платоспроможного попиту; податкова, кредитно-фінансова, облікова, інвестиційна політика; ситуація на ринку постачальників; галузеві особливості, тип ринку) та внутрішніх факторів (розміри підприємства; рівень гнучкості системи

управління; рівень відповідності продукції запитам споживачів за якістю та ціною; стан матеріально-технологічної бази підприємства, новітність технологій; стан майна і фінансових ресурсів, ступінь залежності від зовнішніх кредиторів та інвесторів; ефективність господарських і фінансових операцій; рівень менеджменту та забезпеченість висококваліфікованими кадрами; корпоративна культура; ділова репутація підприємства; збалансованість внутрішніх можливостей із впливом зовнішніх загроз тощо). З метою систематизації факторів впливу на фінансову стійкість, їх згруповано за такими класифікаційними ознаками, наведеними у табл. 2.

Таблиця 2

Багатокритеріальна класифікаційна система факторів впливу на фінансову стійкість підприємства[3]

№	Класифікаційна ознака	Група факторів	Характеристика
1	За інтенсивністю взаємодії	Взаємопов'язані	Фактори взаємопов'язані між собою, тобто реалізація одного фактора зумовила дію іншого
		Невзаємопов'язані	Фактори невідпов'язані між собою
2	За місцем виникнення	Внутрішні	Залежать від діяльності підприємства
		Зовнішні	Не залежать від діяльності підприємства
3	За важливістю результату	Основні	Значно впливають на фінансову стійкість підприємства
		Другорядні	Не значно впливають на фінансову стійкість підприємства
4	За характером впливу	Екстенсивні	Результатом впливу факторів є кількісний приріст результативного показника
		Інтенсивні	Результатом впливу факторів є якісний приріст результативного показника
5	За терміном використання	Поточні	Можуть сколивати фінансову стійкість підприємства у короткостроковій перспективі
		Перспективні	Можуть сколивати фінансову стійкість підприємства у довгостроковій перспективі
6	За способом виявлення	Явні	Можуть бути виявлені в результаті експрес-аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства
		Сховані	Можуть бути виявлені за поглибленого аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства
7	За часом дії	Постійні	Фактори, характер впливу яких на фінансову стійкість підприємства з часом суттєво не змінюється
		Змінні	Фактори, характер впливу яких на фінансову стійкість підприємства постійно змінюється
8	За ступенем	Загальні	Діють у всіх галузях економіки

	поширення	Специфічні	Діють в умовах окремої галузі економіки або підприємства
9	За можливістю виміру впливу	Вимірювані	Вплив факторів на фінансову стійкість підприємства може бути кількісно оцінено
		Не вимірювані	Вплив факторів на фінансову стійкість підприємства не можливо кількісно оцінити
10	За структурою	Прості	Фактори не можливо розложити на окремі елементи
		Складні	Фактори може бути проаналізовано за елементами
11	За колективом	Суб'єктивні	Залежать від діяльності юридичних та фізичних осіб
		Об'єктивні	Не залежать від діяльності юридичних та фізичних осіб
12	За властивостями явищ	Кількісні	Фактори відображають кількісну визначеність явищ
		Якісні	Фактори визначають внутрішні якості, ознаки та особливості явищ
13	За рівнем ієрархії	Першого порядку	Фактори безпосереднього впливу на фінансову стійкість підприємства
		Другого порядку	Фактори опосередковано впливають на фінансову стійкість підприємства

Отже, процес забезпечення фінансової стійкості має бути націлений на мінімізацію негативного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємства; створення передумов ефективної реалізації запланованих дій. Головними принципами підтримання фінансової стійкості є: активне реагування на зміни внутрішніх та зовнішніх факторів; системність управління; врахування можливості реалізації ризиків; використання показників, що дають змогу надати реальну оцінку фінансової стійкості підприємства; інтегрованість із загальною системою управління; орієнтир на досягнення стратегічних цілей підприємства; розроблення та використання якісного інструментарію обґрунтування фінансових рішень в умовах невизначеності та ризику.

Алгоритм забезпечення фінансової стійкості підприємства повинен мати такі кроки:

- діагностика поточної фінансової стійкості підприємства на основі певної сукупності індикаторів;
- факторний аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища з метою визначення стратегічних факторів фінансової стійкості підприємства;
- визначення оптимальних критеріїв фінансової стійкості та обґрунтування їх об'єктивності і доцільності;
- визначення рівня фінансової стійкості;

- аналіз альтернативних заходів та джерел, необхідних для повернення підприємства в стан рівноваги;
- формулювання рекомендацій щодо забезпечення належного рівня фінансової стійкості та розробка заходів щодо її підвищення;
- реалізація заходів та контроль за ходом їх виконання.

Враховуючи сказане вище, можемо зазначити, що фінансова стійкість – це характеристика діяльності підприємства, яка відображає його здатність до фінансово збалансованого розвитку та досягнення намічених цілей, з мінімально допустимими відхиленнями від запланованих, всупереч впливу динамічного середовища, в якому має місце невизначеність майбутніх результатів та ризикованість господарських процесів.

Під фінансово збалансованим розвитком підприємства у цьому контексті доцільно виділити:

- 1) задовільний стан фінансових ресурсів;
- 2) вільне маневрування грошовими коштами при певному стані фінансових ресурсів;
- 3) забезпечення безперервної операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства, а також розширення та оновлення відповідних процесів;
- 4) забезпечення фінансових можливостей підприємства щодо змін напрямків або складових діяльності згідно із ситуацією на ринку та ін.

Висновки. Результатом проведеного дослідження є вироблення концептуального підходу до визначення фінансової стійкості як найважливішої складової стратегічної стійкості підприємства, яка має ілюструвати та враховувати множину факторів впливу на діяльність суб'єкта господарювання. Основні положення наукової новизни містяться в обґрунтуванні стратегічного значення фінансової стійкості підприємства, зокрема, забезпеченні фінансового механізму реалізації дій, спрямованих на досягнення підприємством стратегічних цілей і подальший розвиток в умовах постійного впливу зовнішніх та внутрішніх факторів.

Література

1. Заюкова М.С. Теорія фінансової стійкості підприємства / М.С. Заюкова., О.В. Мороз, О.О. Мороз та ін.; за ред. М.С. Заюкової. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2004. – 155 с.
2. Лахтіонова Л.А. Економічна категорія "фінансова стійкість" в сучасному фінансовому аналізі підприємницької діяльності / Л.А. Лахтіонова // Наук. пр. Кіровоград. нац. техн. ун-ту. екон. науки: Зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 6, ч. II. – С. 327-338.
3. Тридід О.М. Багатокритеріальна класифікаційна система факторів динаміки фінансової стійкості підприємства / О.М. Тридід, К.В. Орехова.– Х., 2005. – 36 с.
4. Штембуляк Д.О. Фінансова стійкість підприємств в умовах ринкової турбулентності / Д.О. Штембуляк // Экономика и управление. – 2010. – № 1. – С. 119–123.

5. Дуброва О.С. Стратегічна стійкість підприємства: складові та напрями її забезпечення / О.С. Дуброва // Вісник Хмельницького нац. уні-ту – 2010. – №1. – Т.1. – С.15–19.
6. Донченко Т.В. Теоретичні основи формування механізму управління фінансовою стійкістю підприємства / Т.В. Донченко // Вісник Хмельницького національного університету – 2010. – № 1. – Т.1. – С. 23–27.
7. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко. – К.: Либра, 2003. – 280 с.
8. Пыжинский Я.И. Финансовая устойчивость предприятия в условиях инфляции / Я.И. Пыжинский. – Дон.: ИЭП НАН Украины, 1999. – 26 с.